

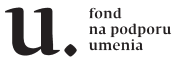
HENRYK SIENKIEWICZ

AMERICKÉ
ROZPRÁVKY

VYDAVATELSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV

Henryk Sienkiewicz 2019
Illustrations E. Massányi
Cover Design © Lubica Končeková 2019
Translation © Miloš Ferko 2019
Slovak Edition © Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov,
spol. s r. o., Bratislava 2019
e-mail: vsss@stonline.sk; www.vsss.sk

Realizované s finančnou pomocou Fondu na podporu umenia

VYDAVATELSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV,
spol. s r. o.

Henryk Sienkiewicz: Americké rozprávky
Novely Henryka Sienkiewicza (*Laternik, Wspomnienie z Maripozy, Za chlebem, Orso, Sachem, Przez stepy, W krainie zlota*) z poľštiny preložil Miloš Ferko
Zodpovedná redaktorka Zuzana Huďová
Obálka, grafická úprava a sadzba Lubica Končeková
Tlač P+M, s. r. o., Turany
Prvé vydanie
Vytlačené na Slovensku

ISBN 978-80-8202-100-7

Henryk Sienkiewicz

Americké rozprávky

Henryk Sienkiewicz

Americké rozprávky

Strážca majáka

Príbeh sa opiera o skutočnú udalosť, o ktorej svojho času písal Julian Horain¹ v jednom zo svojich listov z Ameriky.

I

Príhodilo sa raz, že strážca majáka v Aspinwalle neďaleko Panamy zmizol bez stopy. Nakoľko sa to stalo uprostred búrky, domnievali sa, že sa chudáčisko akiste pobral až úplne k brehu skalnatého ostrovčeka a vzala ho vlna. Tento predpoklad bol o to pravdepodobnejší, že na druhý deň nenašli stáť jeho čln v skalnatej brázde. Takto sa uvoľnilo miesto strážcu majáka, ktoré bolo treba čo najrýchlejšie obsadiť, pretože tento maják má značný význam ako v miestnej preprave, tak i pre lode, ktoré sa plavia z New Yorku do Panamy. Zátoka Moskytov je plná piesočnatých lavíc a prahov, pomedzi ktoré je cesta dokonca i vo dne namáhavá, v noci, najmä v hmlách, ktoré často stúpajú z týchto rovníkových, slnkom ohrievaných vôd, takmer nemožná. Jedinou oporou početných lodí na nej je vtedy svetlo majáka. Problém hľadania nového strážcu majáka zaťažil konzula USA, ktorý sídlil v Paname, a bol to problém nemalý. Po prvé preto, lebo nástupcu bolo treba bezpodmienečne nájsť v priebehu dvanástich hodín, po druhé preto, že nástupca musel byť nanajvýš svedomitý človek. Nebolo teda možné prijať hocikoho, hoci záujemcov o post bol krutý nedostatok. Život vo veži je nanajvýš vyčerpávajúci a vonkom nevábi v záhalke si volkajúce a voľnosť milujúce deti juhu. Strážca majáka je takmer väzňom. S výnimkou nedele nemôže svoj skalnatý ostrovček vôbec opustiť. Čln z Aspinwallu mu raz za deň priváža zásoby potravín a čerstvú vodu, no veslári hneď potom odrazia a na celom ostrovčeku, ktorý má plochu jutra, opäť nikoho niet. Strážca býva v majáku, udržiava ho

¹ Julian Florian Horain (1821 – 1883), poľský publicista, po revolúcii v roku 1863 emigroval do USA, kde pôsobil ako korešpondent periodika Obrázkový týždenník (Tygodnik ilustrowany). (Pozn. prekl.)

v poriadku, vo dne signalizuje rôznofarebnými vlajkami podľa údajov barometra, večer zasa zapaluje svetlo. Nebola by to ktovieaká lopota, nebyť toho, že keď sa chce dostať zdola k ohniskám na vrcholci veže, musí prejsť vyše štyristo strmých a nadmieru vysokých schodov, a tú cestu musí strážca majáka absolvovať občas i niekoľkokrát denne. Vcelku je to život mníšsky, ba viac než mníšsky, pustovnícky. Nečudo, že mr. Isaac Falconbridge mal veľký problém, kde nájsť stálu náhradu za nebožtíka, a ľahko pochopíme jeho radosť, keď sa nástupca úplne nečakane prihlásil ešte v ten istý deň. Bol to už starec, mal okolo sedemdesiatky a možno aj viac, no rezký, rovný, mal gestá i figúru vojaka. Vlasy mliečnobiele, pokožka ohorená ako u kreolov, no belasé oči prezrádzali, že nepatrí k deťom Juhu. Tvár poznačená depresiou a smútkom, no poctivá. Falconbridgeovi sa na prvý pohľad zapáčil. Ostávalo už len podrobiť ho próbe, v dôsledku čoho sa rozprúdil nasledovný rozhovor:

- Odkiaľ ste?
- Som Poliak.
- Čo ste robili doposiaľ?
- Poneviera som sa svetom.
- Strážca majáka musí sedieť na jednom mieste.
- Potrebujem si oddýchnuť.
- Boli ste dakedy v službe? Disponujete dokumentmi o riadnej štátnej službe?

Starac vytiahol zo zánadria vyblednutý hodvábnny zdrap, ktorý evokoval fragment starej zástavy. Rozvinul ho a povedal:

- Tuhľa sú osvedčenia, doklady, dokumenty. Tento kríž som dostal v tridsiatom. Ten druhý je španielsky, z karlistickej vojny, tretí francúzsky legionársky, štvrtý mi venovali v Uhorsku. Potom som bojoval v Štátoch proti južanským konfederátom, ale tam kríže nedávajú, čiže hen papier.

Falconbridge vzal papier a začal čítať.

- Hm! Skaviňski? To je vaše priezvisko?... Hm... Dve zástavy ukoristené vlastnoručne počas útoku na bodáky... Boli ste veru udatným vojakom!
- Som schopný byť i svedomitým strážcom majáka.
- Každý deň tam treba niekoľkokrát vyjsť na vežu. Nohy máte zdravé?
- Prešiel som pešky vaše pláne.
- All right! Vyznáte sa v námorníctve?
- Tri roky som slúžil na veľrybárskej lodi.
- Okúsili ste rôzne zamestnania?

– Len spokojnosti sa mi nedostalo.

– Prečo?

Starý muž pokrčil plecami.

– Nuž, taký údel...

– Tak či onak na strážcu majáka sa mi zdáte pristarý.

– Sir,– uchádzač zrazu zareagoval vzrušeným hlasom. – Som veľmi ukonaný a utrmácaný. Veď vidíte, že mám toho za sebou mnoho. To miesto je jedno z takých, aké najvrúcnejšie túžim získať. Som starý, potrebujem pokoj. Potrebujem si povedať: tak, tu už teraz budeš sedieť, to je tvoj prístav. Ach, sir! Závisí to len od vás. Druhý raz azda na taký post nenatrafím. Kolké šťastie, že som bol v Paname... Prosím vás... Ako je Boh nado mnou, som ako loď, ktorá ak nevojde, nevstúpi do prístavu, klesne na dno... Ak chcete šťastím oblažiť starca... Prisahám, som poriadny, poriadny chlap ešte, no... Mám už po krk toho ponevierania sa...

Nebesky belasé, blankytné oči starca vyjadrovali takú vrúcnu prosbu, že Falconbridge, ktorý mal dobré, prosté srdce, ucítil dojatie.

– Well! – riekol. – Prijímam vás. Ste strážcom majáka.

Starcova tvár zažiarila nevypovedateľnou radosťou.

– Ďakujem.

- Môžete sa odobrať na vežu už dnes?
- Áno, môžem.
- Potom teda good bye! Ešte čosi: jeden omyl a či nedostatok v službe a ste v momente prepustený.
- All right!

Hneď v ten večer, keď sa slnko skotúlalo na druhú stranu obzoru a po jagavom, lúčmi presýtenom dni nastala, priam bez súmraku prepukla noc, bol strážca majáka evidentne už na svojom mieste, lebo maják ako obvykle vrhol na vody zväzky iskrivého svetla. Noc bola úplne pokojná, tichá, vskutku rovníková, predchnutá svetlou hmlou, ktorá utvorila okolo mesiaca veľký, dúhovo sfarbený kruh s mäkkými, nejasnými okrajmi. Len more burácavo vyčíňalo, pretože mocnel prichádzajúci príliv. Skaviňski stál na balkóne bezprostredne pri ohromitánskych ohniskách, zdola sa podobal malej čiernej bodke. Pokúšal sa sústrediť myšlienky, preniknúť do novej situácie a vysporiadať sa s ňou. No jeho myslenie bolo pod prílišným tlakom na to, aby plynulo normálne. Cítil dačo také, čo cíti štvaná zver, keď sa konečne zachráni pred honom na neprístupnom brale alebo v jaskyni. Napokon mu nadišiel čas pokoja. Pocit bezpečia naplnil jeho dušu akousi nevýslovnou rozkošou. Teraz sa mohol na tej skale jednoducho vysmiať niekdajšiemu ponevieraniu sa, nešťastiam a neúspechom. Bol vskutku ako koráb, ktorému búrka lámala sťažne, trhala laná i plachty, hádzala ho od oblakov do hlbocín mora, udierala ho vlnami, chrlila naň penu, a on predsa zakotvil v prístave. Obrazy tejto búrky sa teraz striedali v jeho mysli s hektickou rýchlosťou protikladnou idylicky tichej budúcnosti, ktorá mala nadišť. Časť svojho bizarného osudu rozpovedal Falconbridgeovi, nezmenil sa však o tisícoch iných dobrodružstiev. Mal totiž taký pech, že kdekoľvek si postavil stan a založil vatru, aby sa natrvalo usadil, akýsi vietor povyrhával stanové kolíky, rozfúkal oheň i s pahrebou a jeho samotného uniesol v bludnú diaľ. Keď sa teraz díval z terasy veže na osvetlené vlny, spomínal na všetko, čo zažil. Bojoval na štyroch kontinentoch a počas putovania okúsil takmer všetky profesie. Usilovný a statočný poctivec neraz peniažky nadobudol a vždy o ne napriek najpredvídavejším opatreniam a pozornosti prišiel. Kopal zlato v Austrálii, hľadal diamanty v Afrike, bol radovým pešiakom vo Východnej Indii. Keď si svojho času založil v Kalifornii farmu, sklátilo ju sucho. Pokúšal sa obchodovať s divými kmeňmi, ktoré obývajú vnútrozemie Brazílie: jeho plť stroskotala na Amazonke, kým on sám, bezmocný a takmer nahý, blúdil niekoľko týž-

dňov džungľou, jedával plané ovocie a každú chvíľu bol vystavený hrozbe smrti v papuli či pazúroch šeliem. Založil si vyhňu v Helene, v Arkansase, no vyhorela pri veľkom požiari celého mesta. Potom ho v Skalnatých horách zajali Indiáni a len zázrakom zachránila kanadská pechota. Slúžil ako námorník na plavidle, ktorá premávalo medzi Bahiou a Bordeaux, následne ako harpunár na veľrybárskej lodi. Oba koráby stroskotali. Vlastnil továreň na výrobu cigár v Havane, no keď ležal chorý na „vomito“², okradol ho spoločník. Napokon dorazil do Aspinwallu, a tu sa mala reťaz jeho neúspechov skončiť. Čo by ho totiž ešte mohlo dohnať a prikvačiť na skalnatom ostrovčeku? Ani voda, ani oheň, ani ľudia. Napokon od ľudí Skaviňski mnoho zlého nezakúsil. Častejšie stretával dobrých než zlých.

Zdalo sa však, že ho prenasledujú všetky štyri živly. Tí, čo ho poznali, vraveli, že nemá šťastie, čím vysvetľovali všetko. On sám sa napokon stal tak trochu čudákom. Veril, že sa za ním ženie a stíha ho všade, súšu i vodou, akási mocná, pomstychtivá ruka. Nerád však o tom rozprával. Len občas, keď sa ho pýtali, čiže by to mala byť ruka, záhadne napriahol prst smerom k Polárke a odvetil, že odtiaľ sa to valí... A naozaj – veď jeho neúspechy boli také nepretržité, že vám až čudne z toho, a ľahko mohli, najmä tomu, kto ich zakúšal, zasiať do mozgu zrnko pochybností a obáv. Koniec-koncov, tak či onak disponoval trpezlivosťou Indiána a vyrovnanosťou nezdolnej sily, aká pramení z rýdzosti srdca. Svojho času mu v Uhorsku ušetrili cez tucet rán bodákom, pretože sa odmietol chopiť strmeňov, ktoré mu poskytovali záchranu, a prosiť o milosť. A rovnako sa nenechával zgniaviť ani nešťastím. Liezol nahor usilovne a húževnato ako mravec. Stokrát zhodený vydal sa na svoju cestu neotrasiteľne stoprvý raz. Bol to svojím spôsobom mimoriadne originálny čudák, priam podarený exemplár. Starý vojak ošľahaný plameňmi bohvie kolkých bojov, zakalený nešťastiami i núdzou, dorezaný i dosekaný, mal srdce dieťaťa. Počas epidémie na Kube sa ňou nakazil preto, že poskytol chorým všetok chinín zo svojich hojných zásob a nenechal si ani gram.

Udivovalo na ňom ešte i to, že po toľkých štrapáciach bol plný dôvery a nestrácal nádej, že sa ešte všetko na dobré obráti. V zime zakaždým ožil, stal sa čulejším a zvestoval akési epochálne udalosti. Vyčkával ich netrpezlivo, priam hekticky a myšlienky na ne ho stravovali celé roky. Lež zimy plynuli rad-radom za sebou a Skaviňski sa dočkal len toho, že mu hlavu za-

² Žltá zimnica (yellow fever) – vírusové infekčné chorenie prenášané komármi, dodnes časté v tropických oblastiach. (Pozn. prekl.)

bielili. Napokon ostarel a jeho energickosť začala ochabovať. Jeho trpezlivosť čoraz väčšími pripomínala letargickú rezignáciu. Niekdajšia pokojná vyrovnanosť pozvoľna ustupovala, vystriedala ju náchylnosť k emočným výlevom, takže zakalený vojačisko sa menil na ufnukanca pripraveného, schopného a ochotného roniť slzy z akéhokoľvek dôvodu. Okrem toho ho z času načas kvárila prenáramne smutná nostalgia vyvolaná aj najmenšími detailmi – pohľadom na lastovičky, sivé vtáky podobné vrabcom, snehom na horách alebo dákyim tónom, podobným tomu, čo počul kedysi... Napokon ho opantávala iba jediná myšlienka: túžba po pokojnom odpočinku. Podmanila si ho bez zvyšku a pohltila všetky ostatné túžby a nádeje. Večný pútnik si už nemohol a nevedel vysniť nič vzácnejšie než akýsi pokojný kút, v ktorom by si mohol odpočinúť, kosti zložiť a tíško vyčkať koniec. Azda aj preto, že ono bizarné čudáctvo ním zmietalo po všetkých moriach i pevninách a poobtlkalo ho tak, že nemohol takmer dych lapieť. Predstavoval si, že najväčšie ľudské šťastie je prestať sa ponevierať. Isteže, veď vskutku aj v súlade so všetkými mysliteľnými právami i pravdami mu také skromné šťastie prislúchalo, avšak natoľko si privykol na nezdary, že húťaval o ňom, ako ľudia rojčievajú o čomsi nedosiahnuteľnom. Dúfať sa neopovážil. A teraz v priebehu dvanástich hodín znenazdajky prekvapivo získal post, ktorý akoby bol spomedzi všetkých na svete jemu predurčený. Nečudo, že keď večer zažal svoj maják, bol ako omámený a pýtal sa sám seba, či je to skutočnosť, no neodvážil sa odpovedať, že áno. Nuž a realita sa mu medzitým prihovárala neodškriepiteľnými dôkazmi, nuž preto i celé hodiny trávil na terase. Díval sa, nasával, presviedčal. Mohlo by sa zdať, že more vidí prvýkrát v živote, pretože poľnoc na aspinwalských hodinách už odbila a on ešte stále neopúšťal svoju vzdušnú výšavu. Díval sa. Dolu pod jeho nohami sa lesklo more. Šošovka majáka vrhala do tmy obrovský kruh ostrého svetla, za ktorým sa starcovo oko úplne strácalo v desivých čiernych diaľavách. Lež zdalo sa, že tieto diaľavy sa rútia naspäť k svetlu. Z tmy sa šinuli dlhé vysoké vlny a s hukotom sa uberali až k úpätiu ostrovčeka – a vtedy bolo vidno ich spenené chrbty, ktoré sa ružovo leskli vo svetle majáka. Príliv mohutnel čoraz väčšími a zalieval piesočnaté lavice. Tajomná reč oceánu doliehala čoraz mocnejšie a hlasnejšie, niekedy evokovala dunenie diel, inokedy šum nesmierne rozľahlých lesov alebo vzdialený chaotický hluk ľudských hlasov. Chvilami tichla. Potom sa od starcových uší odrazilo niekoľko gigantických vzdychov, následne akési vzlyky a potom opäť strašné explózie. Naostatok vietor odvíal hmlu, prihnal však čierne dokmásané

mračná, ktoré zastreli mesiac. Vodné ozruty zúrivo skákali, vymršťovali sa, dorážali na zráz majáka a oblizovali penou už i omietku. V diaľke pomrmlávala búrka. Na tmavej rozbúrenej ploche sa zablyslo niekoľko zelených, na lodné sťažne pozavesovaných lúčok. Tieto zelené bodky buď stúpali vysoko, alebo klesali hlboko, prípadne sa hojdali vpravo a vľavo. Skaviňski zišiel do svojej izby. Búrka začala skučať. Tam vonku na lodiach ľudia bojovali, zápasil s nocou, tmou, vlnami. V miestnosti zasa pokoj a tíš. Dokonca aj echá búrky sa sotva predrali cez hrubé múry a len pravidelný, rovnomerný tikot hodín ukolísaval starca do akéhosi spánku na pomedzí sna.

II

Plynuli hodiny, dni, týždne... Námorníci tvrdia, že keď je more príliš roztopašné, pokrikuje na nich čosi tmavou nocou, volá na nich po mene. A ak nekonečná morská šírava môže takto oslovovať, tak azda môže na človeka, keď zostarne, volať ešte tmavšie a záhadnejšie nekonečno. A čím väčší je ukonaný, tým milšie sú mu tieto oslovenia. No aby ich bolo počuť, je potrebné ticho. Preto staroba rada, snáď v predtuche hrobu, samotárči. A maják bol pre Skaviňského akoby polovičným hrobom. Nie je nič monotónnejšie než takýto život na veži. Ak sa na to nechajú najať mladí, po istom čase dajú službu zbohom. Preto býva strážcom majáka obyčajne človek postarší, ponurý, uzavretý. Ak náhodou takito opustia maják a dostanú sa do spoločnosti, kráčajú ňou ako prebudení z hlbokého spánku. Na veži ničo žiadnych drobných vnemov, ktoré sú prítomné v obyčajnom živote. Všetko, s čím žije strážca majáka, je obrovské a pozbavené pevných, výrazných obrysov. Obloha – jeden nekonečný celok, voda – druhý a uprostred týchto nekonečien samotná ľudská duša! Je to život, či skôr jestvovanie, v ktorom sa myšlienka stáva nepretržitou reflexiou a z tejto reflexie nevytrhá strážcu majáka nič, dokonca ani jeho povinnosti. Deň sa podobá dňu ako dve zrnká v ruženci, iba zmeny počasia tvoria jediné spestrenie. Skaviňski sa však cítil taký šťastný ako nikdy v živote. Vstával na úsvite, najedol sa, vyčistil šošovky majáka, potom si sadol na terasku a zadíval sa do morských diaľav. Jeho oči sa nikdy nemohli nasýtiť obrazov, ktoré videl. Obyčajne bolo na gigantickom tyrkysovom pozadí vidno

skupiny napnutých plachiet, ktoré v lúčoch slnka žiarili tak intenzívne, až sa oči pred tou silou jasú zatvárali. Občas lode, ktoré sa uberali v rovných radoch jedna za druhou, využívajúc vetry zvané pasáty, pripomínali reťaze čajok alebo albatrosov. Červené sudy ukazujúce cestu sa zľahka, komótno kolembali na vlnách. Medzi plachtami sa každý deň na poludnie zjavil obrovský sivastý chochol dymu. To parník z New Yorku viezol cestujúcich a náklad do Aspinwallu, pričom ťahal za sebou dlhú, spenenú brázdu peny. Z druhej strany terasy videl Skaviňski ako na dlani Aspinwall a jeho čulý, hmýriaci sa prístav, v ňom les sťažňov, člny a članky, o čosi ďalej biele domy a vežičky mesta. Z výšky majáka sa domy podobali čajčím hniezdam, lode pripomínali chrobáky a ľudia sa hemžili bielym kamenným nábrežím ako malé biele bodky. Zrána jemný ľahučký závan prinášal chaotickú zmes hlasu života ľudí, nad ktorým sa vznášalo hvízdanie parníkov. Napoludnie nadišiel čas siesty. Hmýrenie v prístave ustalo, čajky sa schovali do skalných štrbín, vlny slabli, ochabovali a na súši, mori i majáku nastávali vtedy chvíle ničím nerušenej tíše. Žlté piesčiny, z ktorých ustúpili vlny, sa ligotali na vodnej hladine v podobe zlatých škvŕn, stĺp veže sa ostro vynímal v blankyte. Prúdy slnečných lúčov sa liali z oblohy na vodu a piesočné pláže i stráne útesov. A vtedy i starca premkla akási blažená bezvládnošť. Cítil, že onen oddych, v ktorom si hovie, je skvelý, a keď si pomyslel, že bude trvať stále, už mu nič nechýbalo, nič sa mu nežiadalo. Skaviňského vlastné šťastie rojčivo omamovalo a pretože človek ľahko privyká na lepší údel, postupne nadobúdal vieru a nádej v ňom pevnela. Myslel si totiž, že ak ľudia stavajú útulky pre mrzákov, prečo by sa Boh napokon nemal ujať svojej starej kaliky? Čas plynul a utvrdzoval ho v tomto presvedčení. Starac sa zžil s vežou, majákom, zráznym útesom, piesočným brehom i samotou. Zoznámil sa aj s čajkami, ktoré sa vznášali v záhyboch brál a večer usporadúvali na streche majáka snemy. Skaviňski im obyčajne hádzal zvyšky svojich pokrmov, nuž zakrátko natoľko skrotli, že keď to spravil neskôr, obklopila ho ozajstná smršť bielych krídel. Tak kráčal starac medzi vtákmi ako pastier medzi ovcami. Počas odlivu vyrážal na nízke piesočné plytčiny, na ktorých zbieral chutné slimáky a pekné mušle, ktoré ustupujúca vlna nasadila do piesku. V noci pri svetle mesiaca a majáka chodil na ryby, ktoré sa v rojoch hemžili medzi skalami. Napokon si svoje bralo a nezalesnený ostrovček, porastený len nízkou, statnou flórou vyľučujúcou lepkavú živicu, obľúbil. Naostatok, núdznu pustotu ostrovčeka mu vynahradzovali vzdialenejšie obzory. V poludňajších hodinách, keď sa

povetrie temer dokonale vyčírilo, bolo vidno celú šiju až do Pacifiku, pokrytú najbujnejším rastlinstvom. Skaviňskému sa vtedy zdalo, že vidí jednu ohromitánsku záhradu. Trsy kokosovníkov a iných pralesných gigantov sa hneď za budovami Aspinwallu zhlukovali v prenádherne strapaté kytice. Ďalej, medzi Aspinwallom a Panamou, bolo vidno rozľahlú plochu, obrovitánsky les, nad ktorým každé ráno i podvečer ovisal červenavý opar – bola to vskutku pravá tropická džungľa, dolu zaliata stojatou vodou, poprepletaná lianami a rozšumená súvislým vlnením gigantických orchideí mliečnych, železných i gumových³ paliem.

Svojím hliadkovým ďalekohľadom mohol starec vidieť nielen stromy, rozložené lístie banánovníkov, ale dokonca aj húfy opíc, veľkých marabu⁴ a krdle papagájov, ktoré sa z času na čas dvihli ponad džungľu ako dúhový oblak. Skaviňski poznal takéto lesy z vlastnej skúsenosti, stál im priamo zoči-voči, keď po stroskotaní na Amazonke týždne blúdil podobnými zelenými klenbami a húšťavami. Vedel, koľko smrtonosných nebezpečenstiev skrývajú pod vábnymi úsmevmi nádherného povrchu. Za noci, ktoré v nich strávil, na vlastné uši celkom zblízka počul ponuré hrobové kvílenie a rev jaguárov, videl ozrutánske hady kolembať sa v záhyboch lián ovinutých okolo stromoch, poznal omamné, ospalé lesné jazerá plné pahýľov stromov a hmýriace sa krokodíli. Vedel, aké bremeno dolieha na človeka v bezodných, nepreniknuteľných pralesoch, v ktorých jeden list desaťnásobne prevyšuje jeho rozmery a v ktorých sa roja moskyty sajúce krv, stromové pijavice i ozrutné jedovaté pavúky. Keďže to všetko spoznal, zažil, pretrpel sám na vlastnej koži, nuž tým väčšiu slasť mu teraz spôsobovalo dívať sa z výšav na tieto „matos“, kochať sa ich krásou a byť chránený pre ich zákernosťou. Veža mu poskytovala útočisko a ochranu pred každým zlom. Aj preto ju opúšťal len občas, v nedeľu zrána. Obliekal si pri tej príležitosti tmavomodrý vartášsky mantlík so striebornými gombíkmi, hruď prizdobil krížmi a jeho mliečnobiela hlava sa vztýčila s istou pýchou, keď pri vychádzaní z kostola začul, ako si kreoli medzi sebou povrávajú: „Ej, hodného veru máme vartáša na majáku!“ a „Žiaden kacír, trebárs Yankee!“ No ihneď po omši sa vracal na ostrov, a vracal sa rád, lebo pevnine ešte stále nedôveroval. V nedeľu tiež čítaval španielske noviny, ktoré si kupoval v meste, ale-

³ Mliečniky (napr. mliečnik jedovatý, *euphorbia umbellata*), guajaky (napr. guajak liečivý, *guaicum officinale*) a kaučukovníky (napr. kaučukovník brazílsky, *hevea brasiliensis*) – všetky tri dreviny sa vyznačujú hojným ronením živice, druhá z nich mimoriadne tvrdým drevom. (Pozn. prekl.)

⁴ Bocian marabu však žije v Afrike. (Pozn. prekl.)

bo newyorský Herald požičaný od Falconbridgea – chvatne a chtivo v nich hľadal správy z Európy. Úbohé staré srdce! Aj na tej strážnej veži na druhej pologuli ešte tlklo, búšilo pre vlast... Občas sa, keď člň, ktorý mu každý deň privádzal potravu a vodu, pristál pri ostrovčeku, pobral nadol z veže, aby si pobesedoval so strážnikom Johnsom. Potom však zjavne zdivil. Prestal chodiť do mesta, čítať noviny a schádzať dole na politické morfondírovania Johnsa. Nuž potom sa aj celé týždne minuli a on nevidel nikoho, ani nik nevidel jeho.

Jedinými príznakmi starcovho života boli miznutie poživne, ktorú mu nechávali na brehu, a svetlo majáka zažívané každý večer s takou presnou pravidelnosťou, s akou v tých končinách slnce ráno vstane a vyhupne z vody. Starec sa evidentne odcudzil svetu, zľahostajnel. Nezapríčinila to clivota, ale to, že práve ona sa posunula do sféry zmierlivej zatrpknutosť. Celý svet sa teraz starcovi scvrkol na jeho ostrovček. Privykol na myšlienku, že vežu už do smrti neopustí a jednoducho zabudol, že je i niečo okrem nej. A zároveň sa stal mystikom. Jeho prívetivé belasé oči začali byť ako oči dieťaťa ustavične zadívané a akoby zaseknuté kdesi v dialke. V neprestajnej samote a pod vplyvom nanajvýš jednoduchého majestátu okolia začal starec strácať vedomie o vlastnej odlišnosti, prestával existovať ako individuum a čoraz väčšmi splyval s tým, čo ho obklopovalo. Nešpekuloval nad tým, len spontánne, podvedome cítil a aj sa mu tak marilo, že nebo, voda, jeho bralo, veža, zlatisté piesočné brehy, napnuté plachty, čajky, prílivy a odlivy – to všetko je obrovská velikánska jednota a jedna jediná ohromitánska tajomná duša, a on, zahľbiac sa do onoho tajomstva, cíti tú dušu, ktorou žije a sýti sa. Ponoril sa do tohto vymedzenia vlastnej odlišnej existencie a v tomto napoly vcítení, napoly snívaní našiel pokoj taký majestátny, že pripomínal takmer polovičnú smrť.

III

Avšak nadišlo prebudenie. Raz, keď člň priviezol vodu a zásoby potravy, Skaviňski neskoro večer zišiel z veže a všimol si, že k obvyklému nákladu pribudol jeden balík. Hore na balíku sa nachádzali poštové známky USA a na hrubom plát-

ne bola zreteľne vypísaná adresa „Skaviňski Esq.“⁵ Zvedavosťou premknutý stavec prečítal plátno a uvidel knihy: uchopil jednu do rúk, nazrel do nej a položil späť. Vtom sa mu ruky rozochveli, ba priam roztriasli. Zakryl si oči, akoby im odmietal veriť, zdalo sa mu, že spí a sníva – kniha bola poľská. Čo to malo znamenať? Kto mu mohol poslať knižku? V prvom momente si evidentne nedal dokopy, že hneď na počiatku svojej kariéry strážcu majáka sa raz, v Heralde požičanom od konzula, dočítal o založení poľského spolku v New Yorku a že okamžite spolku poslal polovicu svojej mesačnej výplaty, s ktorou napokon nevedel, čo si má na veži počať. Spolok sa mu odvdáčil poslaním kníh. Ich príchod bol teda logický, žiadna záhada ani zvláštna náhoda, no stavec v prvom momente nie a nie zosumari-zovať si rozpráchnuté myšlienky. Poľské knihy v Aspinwalle, na jeho veži, uprostred jeho pustovníčenia – to sa mu javilo ako čosi nadprirodzené, ako závan dávnych bájných čias, ako zázrak. Zamarilo sa mu ako tým námorníkom v noci, že dačo volá naňho po mene preľúbezným a temer už zabudnutým hlasom. Minútočku – dve posedel so zažmúrenými očami a bol si skoro istý, že keď ich otvorí, sen zmizne. Nie! Roztvorený balík sa pred ním zreteľne črtal osvetlený ligotom popoludňajšieho slnka a na ňom už otvorená kniha. Verše. Keď k nim stavec opäť napriahol ruku, začul v tichu búšenie vlastného srdca. Pozrel sa opäť. Áno, básne. Hore veľkými písmenami názov, dolu meno autora. To meno nebolo Skaviňskému cudzie. Vedel, že patrí veľkému básnikovi, ktorého diela dokonca čítaval v Paríži po tridsiatom roku. Potom, keď bojoval v Alžírsku a Španielsku, dopočul sa od krajanov o vzrastajúcej sláve veľkého barda, no vtedy už tak zrástol s puškou, že knihy ani nebral do rúk. V štyridsiatom deviatom odcestoval do Ameriky a počas života dobrodruha, aký viedol, na Poliakov temer nenatrafil – a na poľské knihy už vôbec. Preto teraz s o to väčším horlivým chvatom a živšie búšiacim srdcom obrátil titulnú stranu. Zdalo sa mu, že sa na jeho osamelom útese práve začalo odvíjať dačo slávnostné. Veruže – okamih majestátneho pokoja a tíše. Aspinwallské hodiny odbili piatu popoludní. Jasné nebo neclonil žiaden mráčik, len zopár čajok mávnutiami veslovalo azúrom. Oceán spal. Pobrežné vlny sotvačo zabub-lali tíšou a jemne pohladili piesok. V diali sa usmievali biele domy Aspinwallu a prelestné palmové hájiky. I vskutku dáko slávnostne, ticho, dôstojne. Odrazu uprostred tohto pokoja prírody zaznel chvejúci sa hlas starca, ktorý čítal nahlas, aby sám seba lepšie pochopil:

⁵ Skratka slova esquire – vážený pán (pozn. prekl.)

Litvo, vlasť moja, si sťa zdravie!
Kejs úcty, cti hodna, len ten zvie,
kto ťa stratil. Dnes krásu tvoju celej glórie
zriem a líčim, bo clivo za tebou mi je.

Skaviňskému sa zlomil hlas. Písmená mu začali skákať do očí, v hrudi sa dačo odtrhlo a ako vlna sa uberalo od srdca vyššie a vyššie, tlmilo hlas, zvieralo hrdlo... Ešte okamih. Ovládol sa a čítal ďalej:

Panno svätá, čo brániš jasnú Čenstochovú
a roztrblietaš Ostrú bránu! Ty, čo horu zámkovú
Novogrodku chrániš aj s verným ľudu úľom!
Jak mne, dieťaťu vrátilas zdravie mirákuľom
(keď plačúcou matkou v opateru ti sprvu
zverený, pozdvihol som mŕtvu obrvu
a ihneď vládol som k prahom tvojich svätých
kráčať i vďaky balzam za života návrat čulý jak predtým
Bohu vzdal som), tak zázrakom nás vrátiš v lono vlasti!